מאמרי התורה

להבין

להתבונן

התבוננות מעמיקה ומחזקת
ביסודות עבודת האדם בעולמו
על סדר פרשיות התורה

• בראשית •

פרשת תולדות

רַק אֵין יִרְאַת אֱלֹהִים בַּמָּקוֹם הַזֶּה

התיקון שפעלו אברהם ויצחק בארץ פלשתים

מה חיפש יצחק אבינו בארץ פלשתים?

בפרשת תולדות מתואר שבימי יצחק אבינו היה רעב בארץ, והוא הלך אל אבימלך מלך פלשתים[150]:

> וַיְהִי רָעָב בָּאָרֶץ מִלְּבַד הָרָעָב הָרִאשׁוֹן אֲשֶׁר הָיָה בִּימֵי אַבְרָהָם וַיֵּלֶךְ יִצְחָק אֶל אֲבִימֶלֶךְ מֶלֶךְ פְּלִשְׁתִּים גְּרָרָה: וַיֵּרָא אֵלָיו ה' וַיֹּאמֶר אַל תֵּרֵד מִצְרַיְמָה שְׁכֹן בָּאָרֶץ אֲשֶׁר אֹמַר אֵלֶיךָ:

מדייקים המפרשים[151]: מכך שאמר לו הקב"ה "אל תרד מצרימה" משמע שהיה לו מחשבה כן לרדת לשם - כפי שעשה אברהם אביו בשעת הרעב הראשון, אלא שהקב"ה מעכב אותו ומשאירו לגור עתה דוקא בארץ פלשתים. ויש להבין, אם יצחק מצא פתרון לרעב אצל אבימלך בארץ פלשתים, מדוע הקב"ה צריך להזהיר אותו שלא לרדת למצרים?

ויתירה מזו, כל המשך הפרשה מתמקד בקורותיו של יצחק עם הפלשתים. אנשי המקום שואלים לאשתו והוא אומר: "אֲחוֹתִי הִיא", עד שאבימלך משקיף בעד החלון ורואה: "וְהִנֵּה יִצְחָק מְצַחֵק אֵת רִבְקָה אִשְׁתּוֹ"[152]. אחר כך: "וַיִּזְרַע יִצְחָק בָּאָרֶץ הַהִוא וַיִּמְצָא בַּשָּׁנָה הַהִוא מֵאָה שְׁעָרִים"[153], עד שאבימלך אומר לו "לֵךְ מֵעִמָּנוּ כִּי עָצַמְתָּ מִמֶּנּוּ מְאֹד"[154].

ומשם מתחילה פרשה שלמה של חפירת הבארות: הבארות שחפרו בימי אברהם והפלשתים סתמו אותן, יצחק חוזר וחופר אותן, רועי גרר רבים עמו, והוא קורא לבארות 'עֵשֶׂק', 'שִׂטְנָה' ו'רְחוֹבוֹת', ולבסוף: "וַיַּעַל מִשָּׁם בְּאֵר שָׁבַע"[155].

---

150. בראשית כו, א-ב.
151. רש"י שם, ועוד.
152. שם, ח.
153. שם, יב.
154. שם, טז.
155. שם, כג.

ותמוה, מה פשר כל הסיפור הזה? בודאי התורה אינה מספרת סתם על קורותיו של יצחק עם שכניו. וכבר עמד על כך הרמב"ן[156], שכתב על ענין הבארות: "יספר הכתוב ויאריך בענין הבארות, ואין בפשוטי הספור תועלת ולא כבוד גדול ליצחק". ודאי שיש כאן ענין עמוק הרבה מעבר למה שנראה בפשטות.

"רק אין יראת אלהים במקום הזה"

נשים לב, שגם אצל אברהם אבינו מצינו סוגיא שלמה של אבימלך והפלשתים. גם שם נלקחה שרה לבית אבימלך, ובא אליו הקב"ה בחלום ואמר לו: "הִנְּךָ מֵת עַל הָאִשָּׁה אֲשֶׁר לָקַחְתָּ"[157]. וכאשר אבימלך פונה אל אברהם בטענות: "מָה רָאִיתָ כִּי עָשִׂיתָ אֶת הַדָּבָר הַזֶּה"[158], משיב לו אברהם[159]:

כִּי אָמַרְתִּי רַק אֵין יִרְאַת אֱלֹהִים בַּמָּקוֹם הַזֶּה וַהֲרָגוּנִי עַל דְּבַר אִשְׁתִּי.

ויש להבין, מה עומק טענתו של אברהם "רק אין יראת אלהים במקום הזה"? ומהי ההתעסקות המרובה שיש לאבות הקדושים - אברהם ויצחק - עם אבימלך והפלשתים?

ירידת אברהם לגרר – "על פי ה'"

הרמ"ד וואלי בספרו 'אור עולם' בפרשת וירא מדייק בענין העסק עם הפלישתים שני דיוקים.

הדיוק הראשון: לפני שאברהם ירד למצרים, הוא ביקש משרה שתסכים לומר שהיא אחותו, כמו שנאמר: "אִמְרִי נָא אֲחֹתִי אָתְּ"[160]. ואילו לפני שנכנסו לארץ פלשתים נאמר רק: "וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֶל שָׂרָה אִשְׁתּוֹ אֲחֹתִי הִוא"[161], בלי שביקש ממנה רשות. מה ההבדל?

והדיוק השני: מי התיר לאברהם להיכנס לארץ פלשתים? וכך הוא מקשה:

> בשלמא כשירד למצרים, הרעב דחפו שאין צרה גדולה ממנה, וראוי למחול לו אם הכניס את אשתו בסכנת הניאוף וסמך על הנס.

---

156. רמב"ן בראשית כו, כ.
157. בראשית כ, ג.
158. שם, י.
159. שם, יא.
160. בראשית יב, יג.
161. בראשית כ, ב.

אבל בכאן שלא היתה צרת הרעב, מי הכריחו לצאת ממקומו וללכת אצל גוים המדורים אחר הניאוף, דלאו כל שעתא ושעתא מתרחיש ניסא.

ומיישב הרמ"ד וואלי:

ולבי אומר לי, שעשה זה על פי ה' יתברך, והראיה, שלא נטל רשות מאשתו בפעם הזאת לומר אחותי היא כמו שעשה בפעם ראשונה, כי שם הליכה היתה מצד בחירתו, אבל בכאן היתה מצד ההסכמה העליונה.

ומהו הענין שבשבילו שלח הקב"ה את אברהם לגרר? מבאר הרמ"ד וואלי:

והנה השי"ת נתן בלבו לקבוע דירתם בכרך גדול שהיה מטרופולין של פלשתים, כדי שיעבור עליו הניסיון של אבימלך לטובתו, **כי עשה שם הבירור של כמה טובות מתוך הקליפה והחזירן אל הקדושה.**

ולכן, לאחר המעשה, נתן הקב"ה בלבו של אבימלך לומר לאברהם: "הִנֵּה אַרְצִי לְפָנֶיךָ בַּטּוֹב בְּעֵינֶיךָ שֵׁב"[162], "כי עדיין אברהם אבינו לא השלים כל הבירורים, והיה צריך להתעכב באותו מקום זמן הרבה עד תומם".

מה שאין כן פרעה, ששילח את אברהם מארצו מיד כשנודע לו ששרה אשתו. וזאת משום שהבירורים של מצרים היו רבים וקשים, "ולכן לא היה כח אל הצדיק הזה לבדו להשלים את הבירור שלהם", אלא לשם כך היו צריכים ששים רבוא נשמות של ישראל, שירדו לשם בגלות ועל ידיהם נשלם הבירור.

נמצא שהליכתו של אברהם לגרר לא היתה מקרית, אלא שליחות של תיקון.

הרעב בימי יצחק – בעקבות "ויבז עשו את הבכורה"

ובפרשתנו מוסיף הרמ"ד וואלי, שיש הבדל בין הרעב שבימי אברהם לרעב שבימי יצחק.

הרעב שבימי אברהם, שבגללו ירד למצרים, היה **ניסיון** וסימן לבנים. אבל הרעב שבימי יצחק, שהוציא אותו ממקומו, נגרם מן הקלקול של עשו:

קלקולו של עשו הוא גורם טלטולו של יצחק, כי קשה תרבות רעה בתוך ביתו של אדם. **וזהו הטעם אל סמיכות הענינים, שאמר בתחלה "ויבז עשו את הבכורה"**, ותכף סמיך ליה "ויהי רעב בארץ".

---

162. בראשית כ, טו.

ושואל הרמ״ד וואלי: כיצד ניתן לקרוא לזה 'קלקול', הרי בודאי כך היה רצונו של הקב״ה, שעשו ימכור את בכורתו ליעקב ולא ישאיר אצלו את עבודת הקודש הזאת? ומתרץ:

> דע כי הקלקול היה ענין **הבזיון של הבכורה**. כי היה יכול למכור דרך הכנעה, כאילו יודע בעצמו שאינו ראוי אל העבודה העליונה ולכן מוסרה ליעקב אחיו שהיה איש תם יושב אהלים, אך לא דרך בזיון כאילו היה דבר שאינו מקפיד עליה ולכן נותנה לאחרים, **כי זהו הקלקול הגדול שבכל הקלקולים - לבזות עניני הקדושה.**

כלומר, לא המכירה עצמה היתה הקלקול, אלא ה״וַיִּבֶז״[163].

ועדיין צריך ביאור: מה ענינו של יצחק אבינו ע״ה לקלקולו הנורא של עשו?

> אמנם הרמ״ד וואלי מבאר שנענש יצחק משום ש״היה אוכל מצידו של עשיו, והעלים עיניו ממעשיו הרעים״. אבל עדיין יש להבין, מדוע התוצאה מתבטאת דוקא בירידה לארץ פלשתים? ומה הקשר בין הביזיון של עשו לבין פלשתים?

רואים מכל זה, שהקב״ה מנהל את הדברים כך שאברהם ויצחק יגיעו לארץ פלשתים, כדי לעשות שם תיקון.

וזו השאלה המרכזית שנרצה לברר: **מה התיקון שאברהם, ובעיקר יצחק, מתקנים בארץ פלשתים?**

'דרך ארץ פלשתים'

עוד מצינו בפרשת בשלח[164]:

> וַיְהִי בְּשַׁלַּח פַּרְעֹה אֶת הָעָם וְלֹא נָחָם אֱלֹהִים דֶּרֶךְ אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים כִּי קָרוֹב הוּא כִּי אָמַר אֱלֹהִים פֶּן יִנָּחֵם הָעָם בִּרְאֹתָם מִלְחָמָה וְשָׁבוּ מִצְרָיְמָה:

משמע שהיתה הוה אמינא שישראל אכן יעברו דרך ארץ פלשתים, ורק מטעם ״כי קרוב הוא״ לא עשו כן.

וקשה, כפי שמקשה בעל השם משמואל[165]: הרי ישראל היו צריכים ללכת להר סיני לקבל את התורה, וזו היתה כל תכלית היציאה ממצרים. ודרך ארץ פלשתים כלל אינה

---

163. בראשית כה, לד.
164. שמות יג, יז.
165. בשלח תרע״ב.

בכיוון הר סיני: הר סיני נמצא לדרום מזרח של מצרים, וארץ פלשתים לצפון מזרח. אם כן, כיצד יתכן שהיתה הוא אמינא לעבור דרך שם?

ועוד יש לדקדק בלשון הכתוב 'דרך ארץ', שהוא ביטוי ייחודי. מה פשר הלשון "דרך ארץ פלשתים"?

על מה נענש אבימלך?

ועוד נתבונן בהבדל גדול שיש בין לקיחתה של 'שרה' לבית פרעה לבין לקיחתה לבית אבימלך.

כשנלקחה שרה לבית פרעה נאמר "**וַיְנַגַּע** ה' **אֶת פַּרְעֹה נְגָעִים גְּדֹלִים**"[166]. ואילו לאבימלך אומר הקב"ה "**הִנְּךָ מֵת**". ויש להבין מדוע נגזר עליו עונש גדול כל כך.

ועוד, הלא לבסוף אבימלך "לֹא קָרַב אֵלֶיהָ", ואם כן, מדוע עדיין מגיע לו עונש, ואכן כך טען אבימלך להקב"ה: "הֲגוֹי גַּם צַדִּיק תַּהֲרֹג?"[167].

ועוד הבדל: אצל פרעה בה בעת שהחזיר את שרה לאברהם, נגמר בזה הענין. ואילו אצל אבימלך, גם לאחר שהחזיר אותה המשיך להיענש ונאלץ להמתין עד שאברהם יתפלל עליו: "וַיִּתְפַּלֵּל אַבְרָהָם אֶל הָאֱלֹהִים וַיִּרְפָּא אֱלֹהִים אֶת אֲבִימֶלֶךְ"[168].

רואים מכאן, שלמרות שלא נגע בה, וגם לאחר שהחזיר אותה, עדיין היתה סיבה שיקבל עונש. משמע שהחטא של אבימלך היה בדבר אחר לגמרי. והדבר צריך ביאור.

*

קליפת פלשתים – שחוק וליצנות

כדי לבאר את הדברים, נביא את דברי בעל השם משמואל[169], שמבאר מה עניינה של קליפת פלשתים:

> והנה **קליפת פלשתים היתה שחוק וליצנות**, כמו שדייק הרבי ר"ב זצללה"ה מן הקרא: "קְרָאוּ לְשִׂמְשׁוֹן וִישַׂחֶק לָנוּ"[170], וכן הוא מפורש בבראשית רבה[171]: "וּבְמוֹשַׁב לֵצִים – זה אבימלך".

166. בראשית יב, יז.
167. בראשית כ, ד.
168. שם, יז.
169. שם.
170. שופטים טז, כה.
171. בראשית רבה סא, א.

ועל כן גלות יצחק אבינו ע״ה היתה בפלשתים, שיצחק מדתו יראת שמים, ששחוק וליצנות הוא היפוך לגמרי מיראה ופחד... וכל גלות היא בדבר שהוא היפוך לו.

כלומר, מידתו של יצחק היא מידת היראה, ״פַּחַד יִצְחָק״[172], ואילו קליפת פלשתים היא השחוק והליצנות - ההיפך הגמור של היראה. ולכן דוקא עליו מוטל לתקן את פגמה של ארץ פלשתים.

צחוק של קדושה וצחוק של ליצנות

והנה, את ה׳צחוק׳ מצינו גם בטומאה וגם בקדושה.

מחד, בחטא העגל נאמר: ״וַיָּקֻמוּ לְצַחֵק״[173], ומבאר רש״י ש״יש במשמע הזה גלוי עריות... ושפיכות דמים״. וכן על ישמעאל נאמר שהיה ״מְצַחֵק״[174], ומבאר רש״י שהוא לשון עבודה זרה, גילוי עריות ושפיכות דמים. וכן גם על עמלק דרשו חז״ל את הפסוק: ״לץ תכה - זה עמלק״[175]. ועוד אמרו חז״ל: ״אסור לאדם שימלא שחוק פיו בעולם הזה״[176].

מאידך, יצחק אבינו עצמו נקרא על שם הצחוק: ״וַתֹּאמֶר שָׂרָה צְחֹק עָשָׂה לִי אֱלֹהִים כָּל הַשֹּׁמֵעַ יִצְחַק לִי״[177]. ועל לעתיד לבא נאמר: ״אָז יִמָּלֵא שְׂחוֹק פִּינוּ״[178].

כלומר, יש צחוק טוב ויש צחוק רע. ונבאר:

פירוש המושג ׳צחוק׳ הוא יציאה מן החוק, מן הסדר הרגיל.

הצחוק הראשון בתורה הוא כשאברהם אבינו הוליד בן בגיל מאה שנה, שזו יציאה גמורה מן המערכת הרגילה.

וכן ניתן לראות במציאות הגשמית, שכל יציאה מן הסדר הרגיל מעוררת צחוק.

ונבאר יותר -

וההיפך מן הצחוק הוא העצב והדאגה. ומשמעותם של העצב והדאגה היא השאלה הנודעת: ״מה יהיה?״. כשהדברים אינם בטוחים, האדם שרוי בדאגה ובעצב.

---

172. בראשית לא, מב.
173. שמות לב, ו.
174. בראשית כא, ט.
175. שמות רבה כז, ו.
176. ברכות לא ע״א.
177. בראשית כא, ו.
178. תהלים קכו, ב.

ויש שתי דרכים להשתחרר מן הדאגה הזו -

דרך אחת היא על ידי שעושים 'צחוק' מהכל - כאילו אין בעיות ואין דאגות, ושום דבר אינו רציני. זו יציאה מן החוק כלפי מטה: **ביטול החוק**, כביכול "אין דין ואין דיין".

וישנה דרך עליונה יותר - על ידי שמבינים שהקב"ה מנהל הכל, וכל רע יתגלה בסוף כטוב. זו יציאה מן החוק כלפי מעלה, שאינה מבטלת את החוק, אלא **מגלה הנהגה עליונה ממנו**. וזה סוד היחוד שעליו נאמר: "אָז יִמָּלֵא שְׂחוֹק פִּינוּ" - שלעתיד לבא יתגלה איך הכל התהפך, וכל מה שנראה רע הוביל לטוב.

נמצא שהצחוק של יצחק הוא הצחוק המתוקן, שבא מתוך ההכרה והראיה של ההשגחה התמידית. והצחוק של פלשתים הוא הליצנות המקולקלת, שמבטלת את המשמעות של הכל.

יראת שמים – הכל רציני

והנה, מידתו של יצחק אבינו היא 'יראת שמים' שהיא מלשון 'ראיה', והיא ההבנה וההרגשה שבכל רגע נתון הקב"ה משגיח על עולמו ועל כל מעשי בני האדם. יש השגחה על כל דבר, וממילא הכל רציני, ולכל פעולה יש משמעות.

והמצב ההפוך מזה לגמרי הוא הליצנות, ששום דבר אינו רציני, כאילו "אין דין ואין דיין". אין השגחה ואין הנהגה, ואין שום משמעות למה שקורה ונעשה.

> ומטעם זה אמרו חז"ל, ש'כת ליצנים' אינה מקבלת פני שכינה[179], וש"ליצנות אחת דוחה מאה תוכחות"[180]. כי הליצנות אינה רק חטא פרטי, אלא היא מבטלת את עצם האפשרות להנהיג את האדם ברצינות, להתקדם לעבר הקדושה והרוממות.

בארץ פלשתים אין 'צורת אדם'

בארץ פלשתים שלטה אוירת ה'ליצנות', שהיא ההיפך הגמור מ"יראת שמים', וכפי שאמר אברהם לאבימלך: "רַק אֵין יִרְאַת אֱלֹהִים בַּמָּקוֹם הַזֶּה וַהֲרָגוּנִי עַל דְּבַר אִשְׁתִּי".

הרי בכל מקום נורמלי בעולם, גם אצל הרשעים, קיימת מערכת הגיונית של כללים, ולא הורגים בני אדם סתם. אמנם אומות שונות עבדו עבודה זרה, ואחרות נמשכו אחר תאוותיהן - אבל עדיין תמיד היתה להם מערכת של סדר.

---

179. סוטה מב ע"א.
180. מסילת ישרים פרק ה.

אבל כשאין יראת אלקים, ממילא "וַהֲרָגוּנִי עַל דְּבַר אִשְׁתִּי". פירוש הדבר, שאין שם אפילו את ה'דרך ארץ' הבסיסית שקדמה לתורה. אין שם צורת אדם כלל, עד שהורגים אדם כדי לקחת את אשתו.

אבימלך נענש על שלא למד 'דרך ארץ'

והדברים מפורשים בחז"ל -

הגמרא במסכת מכות[181] מביאה את טענת אבימלך 'הגוי גם צדיק תהרוג' ואת תשובת הקב"ה לאבימלך:

> דקאמרת "הגוי גם צדיק תהרוג", "הלא הוא אמר לי אחותי היא" - נביא הוא וממך למד, **אכסנאי הוא שבא לעיר, על עסקי אכילה ושתייה שואלין אותו, כלום שואלין אותו אשתך זו אחותך זו? מכאן שבן נח נהרג על שהיה לו ללמוד ולא למד.**

כלומר, הקב"ה השיב לאבימלך על טענתו: גם אם אברהם אמר לך "אחותי היא", הרי לא היה ראוי לשאול אורח שבא לעיר על אשתו, אלא על צרכי אכילה ושתייה. ומשום שהיה לך ללמוד זאת ולא למדת - חייב אתה מיתה.

ומבאר רש"י:

> שאינו צדיק בדבר - **שהיה לו ללמוד דרך ארץ.**

מבואר שאבימלך לא נענש על עצם לקיחתה של אשת איש, אלא על **חסרון דרך ארץ**. ולכן נענש למרות שלא נגע בשרה, וכן נשאר עליו העונש גם לאחר שהחזיר אותה, משום שהתביעה עליו היא **שהיה לו ללמוד דרך ארץ ולא למד.**

וכל כך היה אבימלך חסר דרך ארץ, עד שגם כשהקב"ה בעצמו אמר לו "הנך מת", הוא השיב "הגוי גם צדיק תהרוג?". הוא לא הבין מה הבעיה עד שהקב"ה הסביר לו. עד כדי כך היה מופקע מדרך ארץ.

לאור זאת נשכיל להבין את ההבדל בין פרעה לאבימלך -

החטא של פרעה והחטא של אבימלך אינם אותו דבר. אצל **פרעה** היה זה ענין של זימה ותאוות, וכנגד זה באו נגעים כדי לזכך את הגוף התאב, והתיקון היה מיד כשהחזיר את שרה, ופסק ממנו הנגע. אבל אצל **אבימלך** זו סוגיא של חסרון דרך ארץ, וזו עבירה אחרת לגמרי, והיא לא התבטלה בהחזרת שרה, אלא רק אחר תפילתו המיוחדת של אברהם.

---

181. מכות ט ע"א-ע"ב.

דרך ארץ קדמה לתורה

בזה יתבאר מה שאמרו חז"ל[182]:

עשרים ושתה דורות קדמה דרך ארץ את התורה.

לפני הכל צריכה להיות 'צורת אדם' בסיסית, ורק אחרי שיש צורת אדם, מתקדמים לשלב הבא - קבלת התורה, שמעמידה את ה'דרך ארץ' בצורה הנכונה, על פי רצון ה'.

כשאין 'דרך ארץ' הכל הפקר, ואין 'יראת שמים', ובלי 'יראת שמים' אין אפשרות לקבל את התורה, כמו שאמרו חז"ל: "אם אין יראה אין חכמה"[183], וכן נאמר: "רֵאשִׁית חָכְמָה יִרְאַת ה'"[184].

תורה אמיתית צריכה לבוא ממקום של יראת ה', מתוך הכרה שיש כאן דבר רציני. בלי יראה אפשר להשיג את התורה כמו עוד חכמה יפה ומעניינת, אבל כדי להשיג את "תורת ה'" שלמעלה מחכמה אנושית - צריך יראת שמים.

קליפת פלשתים כנגד התורה

ומוסיף בעל ה"שם משמואל", שמשום כך קליפת פלשתים עומדת כנגד התורה:

ועם זה יובן שקליפת פלשתים בטומאה היא לעומת תורה בקדושה, כפירש"י יומא[185] שהתורה אינה אלא שער לכנוס בה ליראת שמים, **והם להיפוך, שחוק וקלות ראש מרגילין לערוה ופריקת עול מלכות שמים.**

ולכן היה הוא אמינא טרם קבלת התורה ללכת 'דרך ארץ פלישתים', מפני שלפני קבלת התורה היה ראוי להקדים ולהכניע את קליפת פלשתים - כשם שלפני בנין בית המקדש יש למחות את עמלק:

וכמו שקודם בנין בית המקדש היתה תמיד מחיית עמלק, באשר בית המקדש הוא לחבר עליונים ותחתונים, ועמלק הוא הנרגן מפריד אלוף...

כמו כן היה בדין קודם מתן תורה להכניע קליפת פלשתים, למען לא תעכב מלהופיע יראת שמים בעולם, והיה בדין אשר עוד קודם ילכו לסיני לקבל התורה - ילכו לארץ פלשתים להכניע גאון פלשתים, ואחר כך משם יבואו לקבל את התורה, אף שאין להם דרך לסיני על ארץ פלשתים.

182. ויקרא רבה ט, ג.
183. אבות ג, יז.
184. תהלים קיא, י.
185. יומא עב ע"ב.

והסיבה שלבסוף בפועל לא הלכו בדרך זו, היא מפני שהיו יחד עמם אנשי ערב רב שקליפת מצרים אחוזה בהם, וקליפת פלשתים קרובה לקליפת מצרים, והיה חשש שלא יעמדו במלחמה הרוחנית של השחוק וקלות הראש, המרגילים לערות מצרים. ולכן הסב אותם הקב"ה דרך ים סוף, ושם קנו את מידת היראה, כמו שנאמר[186] "וַיִּירְאוּ הָעָם אֶת ה'".

וישראל במדת היראה שקנו על ים סוף - הלכו לסיני לקבל התורה, ולא הזיקה להם קליפת פלשתים.

*

יצחק – עמוד העבודה שקודם לתורה

ומעתה נחזור לשאלות שפתחנו בהם: מה התיקון שעשו אברהם ויצחק בארץ פלשתים? מדוע ירידתו של יצחק לשם קשורה ל"ויבז עשו את הבכורה"? ומהי הסוגיא של חפירת הבארות דוקא שם?

ביאור הענין -

יצחק אבינו הוא כנגד עמוד העבודה, ועניינה של העבודה הוא לכוף את החומר ואת עצמנו לרצונו יתברך. 'עבודה' מלשון עבדות, וזה שייך למידת היראה.

וזה ההקדמה המוכרחת לפני העמדת קומת 'יעקב אבינו' שהוא כנגד עמוד התורה, כי רק על ידי ההקדמה של היראה והעבודה שבבית המקדש באה התורה, כמו שאנו מתפללים: "שֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ".

ולכן תפקידו של יצחק היה תחילה למגר את פלשתים, שהם ההיפך של יראת שמים. כי לפני שמעמידים את הקומה של יעקב אבינו, שהוא כנגד התורה, צריך יצחק להשלים את התיקון של ארץ ישראל בחלק של העמדת ה'דרך ארץ' - על ידי שימגר את קליפת פלשתים.

ומעתה מובן גם מדוע יצחק ביקש לרדת למצרים והקב"ה היה צריך להורות לו 'אל תרד מצרימה', מפני שארץ פלישתים היתה מנוגדת בתכלית למידתו, ולא היה רצונו לשהות במקום כזה. אך הקב"ה הורה לו שתפקידו להיות בדוקא בארץ פלשתים, ולתקן את הקליפה של הליצנות שיש שם.

---

186. שמות יד, לא.

וכן מובן מדוע לא ביקש אברהם רשות משרה כשהלך לגרר. כי שם לא היתה ירידה מחמת הצורך של הרעב, אלא שהיה לו שליחות מאת ה׳ לתקן את קליפת פלשתים[187].

*

הבארות – חיבור מים עליונים ומים תחתונים

ובזה ניתן לבאר בעומק את התיקון שעשה יצחק אבינו בארץ פלישתים בחפירת הבארות.

הרמב״ן[188] מבאר שהבארות רומזות לשלושת בתי המקדש:

> כי ״באר מים חיים״ ירמוז לבית אלקים אשר יעשו בניו של יצחק...
>
> וקרא הראשון **עשק**, ירמוז לבית הראשון אשר התעשקו עמנו ועשו אותנו כמה מחלוקות וכמה מלחמות עד שהחריבוהו.
>
> והשני קרא שמה **שטנה**, שם קשה מן הראשון, והוא הבית השני... וכל ימיו היו לנו לשטנה עד שהחריבוהו וגלו ממנו גלות רעה.
>
> והשלישי קרא **רחובות**, הוא הבית העתיד שיבנה במהרה בימינו, והוא יעשה בלא ריב ומצה, והאל ירחיב את גבולנו.

וסוד הענין הוא, שתכלית הבארות היא חיבור מים העליונים ומים התחתונים. הבאר מגלה שהאור העליון מחובר בתוך המים התחתונים, אלא שהוא נמצא בהסתר גדול.

ונבאר, באמת האור האלוקי הפנימי מחיה את כל הבריאה, אפילו בנקודה הנמוכה ביותר. אלא שבעולם הרגיל הדבר אינו גלוי, ולכן אין אומרים בו את שם הוי״ה ככתבו - כי שם זה מורה על האור הפנימי המחיה את העולם כמו שנאמר[189]: ״וְאַתָּה מְחַיֶּה אֶת כֻּלָּם״, אלא שאור זה גנוז ואינו מגולה, וכאן איננו משיגים אלא רק את הגילוי שיש אדון על הארץ ולכן מזכירים רק את שם אדנו״ת. אבל בבית המקדש, ששם האור הפנימי מגולה בתוך הבריאה, שם קוראים בשם הוי״ה, השם המפורש[190].

המים העליונים הם המים המגלים את ההנהגה של הקב״ה בבחינת שם הוי״ה, והחיבור של המים התחתונים כמחוברים למים העליונים מגלים את הסוד הנפלא של קיום העולם על פי רצונו יתברך - שזהו גילוי שם הוי״ה.

---

187. כך מבאר הרמ״ד וואלי ב׳אור עולם׳ פרשת וירא.
188. רמב״ן בראשית כו, כ.
189. נחמיה ט, ו.
190. ראה סוטה לח ע״א.

וזה מה שבא יצחק לתקן בחפירת הבארות: לגלות את החיבור בין העליונים לתחתונים, ולהכין את הקרקע לבית המקדש. ולכן נעשה הדבר דוקא בארץ פלשתים, כדי לסלק את הקליפה של הליצנות מהארץ הקדושה הדוגלת בכפירה של "אין דין ואין דיין", ולהכשיר אותה להשראת השכינה וגילוי רצון הקב"ה בכל פרט בבריאה.

אבל בפועל בשתי הבארות הראשונות עדיין נשאר כח ביד הפלשתים - כח של חסרון יראת שמים - שגרם שבפועל נסתמו האורות האלו. ועל כן 'עשק' ו'שטנה' הן כנגד הבית הראשון והבית השני שחרבו. רק על הבאר השלישית, 'רחובות', לא רבו, והיא כנגד הבית השלישי שיבנה בתפארתו ובשלימותו במהרה בימינו אמן.

במעמד הר סיני – מקדש בתוך כל אחד ואחד

והנה, במעמד הר סיני היתה בחינה מסוימת של עבודת בית המקדש. וכפי שרואים שקרבן התמיד נקרא: "עֹלַת תָּמִיד הָעֲשָׂיָה בְּהַר סִינַי"[191]. כלומר, הר סיני היה בבחינת בית המקדש.

כי היה שם גילוי שכינה בתוך כל אחד ואחד, כמו שדייקו את הכתוב: "וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹכָם - בתוך כל אחד ואחד"[192]. ואז זכו להשיג את התורה בצורה המתוקנת והמלאה - "ותן חלקנו בתורתך".

אבל מאחר שחטאו ישראל בעגל, שהיה "וַיָּקוּמוּ לְצַחֵק", חזרו בזה אל השחוק ואל חסרון יראת השמים. ובכך איבדו את המקדש שבתוכם, עד שהיה צורך לבנות משכן חיצוני, שרק בו תהיה השראת השכינה.

דוד המלך משלים את עבודתו של יצחק

והנה, דוד המלך הוא המשלים של עבודת יצחק בעמוד העבודה. וכפי שדוד אומר על עצמו: "וַאֲנִי תְּפִלָּה"[193] - כולו עמוד העבודה. ולכן הוא זה שהכין את בנין בית המקדש - מקום העבודה.

ולכן הוא זה שפעל להשלים את התיקון של מחיית פלשתים, וזה היה עומק ענין מלחמת דוד בגלית. ש'גלית' היה בנה של ערפה[194], אשר שמה הוא מלשון עורף -

---

191. במדבר כח, ו.
192. אלשיך שמות כה, ח.
193. תהלים קט, ד.
194. סוטה מב ע"ב.

"שהפכה עורף לחמותה"[195]. העורף הוא ההיפך מן הפנים, מקום שלא מגולה בו ההשפעה מלמעלה למטה, בשונה מהפנים שרואים את החיבור בין המוחין שבראש לשאר איברי הגוף. נמצא שהעורף מורה על חסרון החיבור בין העליונים לתחתונים.

ערפה הפנתה עורף, ויצא ממנה גלית, אשר "חֶרֶף מַעַרְכוֹת אֱלֹהִים חַיִּים". וזה היה סיבת מלחמתו של דוד בו, כמבואר בפסוקים[196]:

> וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל הָאֲנָשִׁים הָעֹמְדִים עִמּוֹ לֵאמֹר מָה יֵעָשֶׂה לָאִישׁ אֲשֶׁר יַכֶּה אֶת הַפְּלִשְׁתִּי הַלָּז וְהֵסִיר חֶרְפָּה מֵעַל יִשְׂרָאֵל כִּי מִי הַפְּלִשְׁתִּי הֶעָרֵל הַזֶּה כִּי חֵרֵף מַעַרְכוֹת אֱלֹהִים חַיִּים.

'לחרף' אין פירושו כפירה, אלא ליצנות: לעשות צחוק ולזלזל. זה הכח של פלשתים, ונגד הקליפה הזו לחם דוד.

"ויבז עשו את הבכורה" – שורש הליצנות

ובזה מובן מה שכתב הרמ"ד וואלי, שירידתו של יצחק לפלישתים באה בעקבות: "וַיִּבֶז עֵשָׂו אֶת הַבְּכֹרָה" - לא בגלל עצם המכירה, שהיא היתה ברצון ה', אלא בגלל ה"ויבז".

ושאלנו: מה הקשר ליצחק? הרי הביזוי נעשה על ידי עשיו בנו ולא על ידי עצמו, ומדוע הוא צריך לקבל עונש על המעשה של בנו?

אלא שלא היה כאן 'עונש' אלא 'חובת תיקון'. הביזיון של עשו 'אבי עמלק' הוא הליצנות שאינה מאפשרת לבנות את בית המקדש. כי זה תרתי דסתרי: אי אפשר להביא גילוי של הקב"ה בעולם כל זמן שיש ליצנות, שהיא היפך היראת שמים.

ולכן, כשעשו 'אבי עמלק' העמיד את ה"ויבז", היה יצחק חייב לצאת ולבטל את הקליפה הזו בארץ פלשתים.

ובהמשך, טרם קבלת התורה היה על ישראל לתקן חלק זה, על ידי שיעברו "דרך ארץ פלישתים". אך כאמור תיקון זה התעכב, ואז באו 'עמלק' ברפידים, ומאז ועד בניית בית המקדש עיקר ההתמודדות של עם ישראל היה מול פלישתים ועמלק, ודוד המלך ע"ה שהכין את הקרקע לבנית בית המקדש השלים את התיקון בהריגת 'גלית' המחרף מערכות ישראל, והוצאת ארון ברית ה' מהפלשתים, ובהשלמת הריגת עמלק

---

195. רות רבה ב, ט.
196. שמואל א' יז, כו.

בהיותו בארץ פלשתים[197] וכן בצקלג[198]. וכך דוד מלך ישראל סיים את מה שיצחק אבינו פתח, הן בסילוק הליצנות מן העולם והן בכריית השיתין[199].

*

הליצנות סותמת את הבארות, והיראה פותחת אותן

מהדברים האמורים אנו לומדים שכדי לזכות לתורה ולהשראת השכינה, צריך קודם כל להתייחס לחיים ברצינות - לדעת שיש דין ויש דיין, ושהקב"ה משגיח על כל מעשה ומעשה.

מי שחי באוירה של ליצנות ועושה צחוק מכל דבר, גם אם ילמד הרבה, התורה לא תיכנס לתוכו באמת, כי אין לו כלי של יראה שהתורה תשכון בו.

את הליצנות הזו אנו פוגשים לפעמים גם בתוך בית המדרש: אלו אותם אנשים שאומרים לבני העליה: "מה אתה עוסק בעבודה של רוממות? אתה באמת מאמין בזה?... אתה באמת חושב ברצינות שיש מה להתרומם?...".

אבל מי שזוכה ליראת שמים, ומבין שהכל רציני, זוכה בסוף גם לצחוק של יצחק - הצחוק שלמעלה מן החוק, שבו מתגלה שגם כל הקשיים והדאגות היו לטובה.

197. שמואל א' כז, ח.
198. שם ל, א.
199. סוכה נג ע"א.